

Flerspråklige praksiser i norsk-tyske familiesamtaler fra et samtaleanalytisk perspektiv

Kristin Børde Elstrand
Rosenvilde videregående skole

Sammendrag

Denne artikkelen viser hvordan norsk-tyske ungdommer forhandler om rammene for deltakelse i familiesamtaler ved å kombinere kodeveksling med multimodale ressurser. Dataene består av selvinnspilte videoopptak av hverdagssamtaler fra to flerspråklige familier (13 opptak, ca. 4 timer), foretatt i perioden fra desember 2022 til januar 2023. Begge familiene har barn i ungdomsårene (15–20 år) som er oppvokst i Norge, mens foreldrene flyttet til Norge fra Tyskland i voksen alder. Detaljerte tur-for-tur-analyser av familienes autentiske samtaler, basert på Auers (1995) teorier om kodeveksling, viser at ungdommene bruker kodeveksling i kombinasjon med multimodale ressurser for å foreslå forandringer i deltakerrammeverket i familiesamtalen. Dette skjer ofte når det oppstår uenighet mellom ungdommene i familieinteraksjonen. Resultatene viser hvordan kodeveksling kan kontekstualisere en deltakers foretrukne språk og endringer i samtalsens struktur på samme tid. Ved å vektlegge det multimodale aspektet i samtaleanalysen utvider analysen den eksisterende sosiolingvistiske forskningen på flerspråklige ungdommers språklige praksiser i familiesamtaler. I tillegg viser artikkelen hvordan ungdommene bruker norsk og tysk som atskilte språk i familiesamtalene sine, der de involverte i interaksjonen har ulike foretrukne språk. Artikkelen gir dermed innsikt i hvordan kodeveksling er en ressurs i samspillet mellom flerspråklige deltakere, og viser at kodevekslingsbegrepet kan være et nyttig og viktig redskap i studier av flerspråklige samtaler.

Nøkkelord: samtaleanalyse, flerspråklighet, familieinteraksjon, ungdom, kodeveksling, deltakerrammeverk, multimodalitet

1 Innledning¹

Å ta i bruk ulike språk i og mellom ytringer i forskjellige situasjoner til ulike formål, er en vanlig praksis når man kan to eller flere språk (Svendsen, 2004, 2021; se også Jørgensen, 2008; García & Li Wei, 2019). Samtidig har det de siste tiårene blitt stadig vanligere å tilhøre en flerspråklig familie. Denne utviklingen

¹ Jeg vil rette en stor takk til Marja Etelämäki og Bente Ailin Svendsen som har lest gjennom teksten og kommet med verdifulle innspill til innholdet.

har blant annet bidratt til økt interesse for forskning på flerspråklige familier, nasjonalt så vel som internasjonalt (King et al., 2008; Obojska, 2019; Lanza & Gomes, 2020; Johnsen, 2021, 2022; Roberts, 2022). Studier av flerspråklige familiers språkvalg tilbyr et innblikk i flerspråklige hjem og viser hvordan språk inngår i og utgjør en viktig del av de sosiale relasjonene i familiene. Videre kan studiene bidra til å forklare hvordan ulike språk læres og brukes på forskjellige måter i samtaler i hjemmet. Fra et didaktisk perspektiv er det vist at studier innen andrespråklæring drar nytte av interaksjonelle tilnærminger til andrespråksforskning – og motsatt (jf. Opsahl & Aarsæther, 2015). Samtidig påpeker Jonsson & Svendsen (2024) at selv om interessen for forskning på flerspråklige familier har økt, gjelder dette kun studier av flerspråklige familier med småbarn; forskning på flerspråklige familier med barn i tenårene fremstår nærmest som “en blindsoner i litteraturen” (Johnsen, 2024). Fra før av finnes det svært få samtaleanalytiske studier av flerspråklige ungdommer i familien, og i det hele tatt er det få norske samtaleanalytiske studier av kodeveksling (se bl.a. Opsahl & Aarsæther, 2015). Studier av ungdommers språklige repertoarer er tidligere gjerne gjort *utenfor* familiesfæren.

Johnsen (2021, 2022, 2024) har gjennom analysemetoder fra interaksjonell sosiolingvistik påvist hvordan ungdommer fra flerspråklige familier utnytter sine flerspråklige ressurser for å blant annet utfordre språklige og sosiale regimer i familien. Siktemålet i denne artikkelen er å utvide tidligere sosiolingvistiske studier på språkbruk i familiesamtaler med ungdommer ved å ta i bruk multimodal samtaleanalyse (Broth & Keevallik, 2020) som teoretisk-metodisk redskap i langt større grad. Artikkelen bidrar på denne måten med nye empiriske, metodiske og teoretiske innsikter om flerspråklige ungdommers familiesamtaler.

Ved å knytte an til samtaleanalytisk metodologi undersøker denne artikkelen hvordan språkveksling – sammen med multimodale ressurser – kontekstualiserer² endringer lokalt i samtalen, og hvordan dette har konsekvenser for samtalsforløp. Mer presist utforsker artikkelen hvordan disse ressursene inngår i forhandlingen av de ulike lytterollene i familiesamtalene. Med dette forsøker artikkelen å besvare forskningsspørsmålene: Hvordan bruker norsk-tyske ungdommer kodeveksling i familiesamtaler? Og i hvilke kontekster skjer dette?

2 Samtaleanalyse som teoretisk rammeverk

Samtaleanalyse (Sacks et al., 1974; Sidnell & Stivers, 2013) tilbyr både et teoretisk og metodologisk rammeverk for å avdekke og beskrive mønstre i måten vi samhandler på i ulike situasjoner. Analysen er hovedsakelig kvalitativ, og formålet er å påvise et mønster i hvordan fenomener som blikk, prosodi eller verbale ressurser har konsekvenser for samtals utvikling (Skovholt et al., 2021, s. 75).

² Her anvender jeg begrepet å kontekstualisere i betydningen å bruke ulike tegn i samtalekonteksten for å signalisere presupposisjoner (jf. “kontekstualiseringssignal” hos Gumperz, 1982; se del 3).

For å finne slike mønstre i samtalen utfører analytikerene sekvensielle analyser. Prosedyren innebærer å undersøke hvordan en deltakers taletur viser en fortolkning av den foregående turen, likesom hvordan den samme turen gir et nytt grunnlag for fortolkning for den påfølgende turen. I en samtaleanalyse er det med andre ord deltakernes responser som utgjør grunnlaget. En samtaleturn kan derfor ikke tolkes som en isolert enhet, men den må tolkes slik den inngår i et samspill av flere turer (Sacks et al., 1974).

En av de mest grunnleggende organiseringene av menneskelig samhandling er turtakingssystemet. Systemet går ut på at én snakker om gangen i en samtale, og bygger på at det finnes en forventning om en neste tur (Sacks et al., 1974; Schegloff, 2007). Hvem som tar turen når og hvor lenge, er ikke tilfeldig; deltakerne orienterer seg mot et sett av ulike regler (Skovholt et al., 2021, s. 31 med henvisning til Sacks et al., 1974). De kan påvirke hvem som skal snakke i neste tur gjennom ressurser som for eksempel blikk, pronomener og bruk av fornavn (Schegloff, 1996; Seppänen, 2005). I denne sammenhengen står begrepet om mottakerdesign (*recipient design*, Sacks et al., 1974) sentralt, som viser til hvordan taleren skreddersyr ytringene sine til de ulike deltakerne i samtalen gjennom måten ytringene formuleres på (Skovholt et al., 2021, s. 17). Dette er med på å modifisere deltakerrammeverket i samtalen.

Når vi inngår i samtaler, deltar vi i en sosial aktivitet der samtaleturner utgjør sosiale handlinger. Disse handlingene utfolder seg naturlig i sekvenser, der den minste og mest grunnleggende sekvensen er nærhetsparet (se Schegloff, 2007). Et nærhetspar utgjør to suksessive handlinger i en interaksjon som er produsert av to forskjellige talere (Stivers, 2013). Den første handlingen, kalt første partel, setter betingelser for hva som kan være relevante handlinger for den andre, kalt andre partel (Skovholt et al., 2021, s. 46). Taleren anvender gjerne multimodale ressurser, verbale så vel som ikke-verbale, for å uttrykke og forme handlinger i en interaksjon. Dette betyr imidlertid ikke at alle ressursene er like viktige i meningsskapingen. De er kun relevante dersom deltakerne selv behandler dem som det i den påfølgende turen (Broth & Keevallik, 2020).

En samtale består alltid av minst to deltakere som bytter på rollen som taler eller lytter underveis. Goffman (1981) argumenterer for å nyansere deltakerbegrepet. Han hevder blant annet at det finnes ulike typer lyttere i samtalen, se tabell 1 nedenfor. Ifølge Goffman er det ikke slik at deltakerne enten er "talere" eller "lyttere". I stedet inntar de eller blir tildelt en posisjon som enten taler eller lytter, der denne rollen "kan ha ulik 'deltakerstatus' avhengig av konteksten" (Skovholt et al., 2021, s. 17). Systemet av taler- og lytterroller utgjør det Goffman (1981, s. 137) kaller for deltakerrammeverket (*participation framework*). Deltakerrammeverket, slik det forklares av Goffman, er i kontinuerlig endring i løpet av en samtale, og det forklarer hvordan deltakere kan delta på ulike måter i en interaksjon (se Goodwin & Goodwin, 1992; 2005).

A) Ratifisert deltaker: lytter med offisiell deltakerstatus i samtalen	A1) Adressert lytter	Den adressaten som taleren henvender seg til eksplisitt. Det kan være flere adresserte lyttere i en flerpartssamtale. Når en mottaker blir adressert, legger det opp til en forventning om at denne mottakeren skal produsere en nestetur.
	A2) Ikke-adressert lytter	Den adressaten som taleren henvender seg til implisitt eller som er en del av samtalen uten at taleren henvender seg til dem. Den ikke-adresserte lytteren kan enten lytte eller la være å lytte til samtalen.
B) Ikke-ratifisert deltaker: lytter uten offisiell deltakerstatus i samtalen	Dette er deltakere som enten overhører (ikke intensjonelt) eller tyvlytter (intensjonelt) til en samtale de ikke har tilgang til som offisielle deltakere.	

Tabell 1: Oversikt over ulike lyttere i en samtale ifølge Goffman (1981)³

Det kan også være flere deltakerrammeverk i spill i en flerpartssamtale (*multi-party conversation*, se f.eks. Lerner, 1996). For eksempel kan en deltaker være den adresserte lytteren i én samtale, men samtidig lytte til en annen samtale ved siden av. Hvilken deltakerrolle deltakerne inntar eller blir tildelt, har betydning for samtaleutvikling (Goodwin, 1981). Deltakerrammeverket kan både utvides og innskrenkes ved at deltakere henholdsvis trer inn i samtalen eller forlater den. I tillegg kan en deltaker utvide deltakerrammeverket ved å adressere flere lyttere, og motsatt innskrenke det ved å adressere færre lyttere (Levinson, 1988). De som kommer inn i en samtale, kan enten delta aktivt ved å produsere ytringer, eller de kan innta en mer passiv rolle der de heller lytter til det som blir sagt. Hvordan en deltaker posisjonerer seg i en samtale, er med andre ord både en interaktiv og en refleksiv prosess (jf. Davies & Harré, 1990). Interaktiv vil si at hva en taler sier eller gjør, kan posisjonere en annen, og refleksiv vil si at taleren kan posisjonere seg selv. Posisjoneringen trenger ikke å være intendert.

3 Flerspråklig praksis

3.1 Bruk av flere språk i samtale

Det finnes ulike teoretiske tilnærminger til det å ta i bruk flere språk i interaksjon (se García & Li Wei, 2019). I de senere årene er det blitt vanligere å anlegge et transspråkingsperspektiv på flerspråklige praksiser (Svendsen, 2004; García & Li, 2019). Innenfor dette perspektivet forstår man språk “først og fremst som en kommunikativ ressurs, og i mindre grad som et avgrensa språkssystem”

³ Tabellen er basert på en lignende oversikt utformet av Levinson (1988, s. 169).

(jf. Johnsen, 2021, s. 42). Grenser mellom ulike språk – samt ulike modaliteter og stiltrekk – blir sett på som flytende. På den måten skiller transspråkingsbegrepet seg fra kodevekslingsbegrepet, som gjerne forbindes med et strukturalistisk språksyn, ettersom termen nettopp indikerer at det skjer en veksling fra et språkssystem til et annet.⁴ Fordi jeg i denne artikkelen trekker veksler på Auers (1995) teorier om deltaker- og diskursrelatert kodeveksling, har jeg valgt å forholde meg til begrepet kodeveksling i analysen. Dette betyr imidlertid ikke at jeg ikke anerkjenner at vi som mennesker er i stand til å ta i bruk de ulike språklige ressursene vi har til rådighet for å nå våre kommunikative mål, men det er ikke dette som er fokuset i artikkelen. Her undersøker jeg hvordan deltakerne fortolker vekslingen mellom språkene som meningsfull i interaksjonen, og hvordan vekslingen kan signalisere endringer i deltakerrammeverket.

3.2 Deltaker- og diskursrelatert kodeveksling

En forutsetning for å forstå *hvorfor* man kodeveksler, er ifølge Auer (1984; 1995) at man først utforsker *hvordan* man som flerspråklig tar i bruk sitt språklige repertoar. Auer har skissert en teoretisk modell der han skiller mellom deltakerrelatert og diskursrelatert kodeveksling. Deltakerrelatert kodeveksling skjer fordi deltakerne har visse språklige preferanser eller ferdigheter i det ene eller andre språket (Svendsen, 2021, s. 75). Her viser ikke begrepet preferanse til psykologiske forklaringer, men til slik fenomenet kodeveksling fremkommer i selve samtalen. Diskursrelatert kodeveksling bidrar på sin side til å strukturere trekk ved samtalen. Denne typen kodeveksling kan kontekstualisere strukturelle endringer i samtalen, slik som et emnebytte, aktivitetsbytte eller forandringer i deltakerrammeverket (Auer, 1995, s. 120).

Auers teoretiske modell tar utgangspunkt i hvordan deltakerne fortløpende organiserer sine bidrag i samtalen, og den anlegger dermed en samtaleanalytisk tilnærming til språkvalg. Modellen springer også ut fra det Gumperz (1982) kaller kontekstualiseringssignaler (*contextualization cues*). Dette er språklige og ikke-verbale tegn som talere og lyttere bruker for å signalisere presupposisjoner i den aktuelle samtalekonteksten (Gumperz, 1982, s. 131). Signalene blir til og forhandles frem av språkbrukerne i fellesskap i samtalen (Auer, 1995, s. 123). Analysene i del 5 viser blant annet hvordan kodeveksling forstås som et kontekstualiseringssignal hos både Familie 1 og 2 ved at det signaliserer aspekter enten ved samtalesituasjonen eller ved deltakerne i den.

⁴ Innenfor et strukturalistisk språksyn er språk, eller «koder», basert på språktrekk man assosierer med navngitte språk (som tysk, norsk og engelsk), dialekter, sosiolekter eller kontaktbaserte talestiler (se Jørgensen, 2008).

4 Deltakere, metode og etikk

4.1 Deltakere og kategorisering av språkvalg

Datagrunnlaget består av selvinnsplilte videoopptak av hverdagssamtaler fra to norsk-tyske familier og ble samlet inn i forbindelse med masterprosjektet mitt.⁵ Jeg valgte å undersøke denne deltakergruppen fordi jeg ønsket å utforske språklige praksiser hos flerspråklige familier som presumptivt bruker språk jeg har kompetanse i, nemlig tysk og norsk. Familiene ble rekruttert gjennom tre ulike norsk-tyske Facebook-grupper i november 2022. Jeg fremla to kriterier til familiene: 1) De måtte ha ungdommer som var søsken og i alderen 13 til 18 år, og 2) de måtte ha minst én forelder med tysk opprinnelse. Sytten familier meldte sin interesse, men kun fem familier passet til kriteriene og var villige til å delta. Av disse valgte jeg ut de tre første familiene. Etter hvert valgte jeg å utelukke den tredje familien ettersom ungdommene og foreldrene i hovedsak snakket på tysk i opptakene. Der det forekom tilfeller av norsk, var dette som oftest innskudd på enkeltordsnivå (slik som “Flax-loddkalender” og “hjerneteppe” (sic), se Myers-Scotton, 1993, om lånord). Det var også få tilfeller der familieinteraksjonene delte seg i topartssamtaler der ungdommene snakket alene med hverandre.

Den ene familien består av en far og hans to døtre på 16 og 18 år. Den andre familien består av to foreldre og deres tre barn i alderen 15 til 20 år. Foreldrene fra de to familiene flyttet til Norge på starten av 2000-tallet i forbindelse med arbeid, mens ungdommene har hatt hele eller omtrent hele sin oppvekst i Norge. Alle familiemedlemmene forstår norsk og tysk, uten at denne artikkelen utforsker deltakernes språkkompetanse som sådan. Tabell 2 viser en oversikt over deltakerne fordelt på de to familiene og materialet de har bidratt med. Navnene er fiktive. Videre viser tabellen hvilke språk som ser ut til å være familie-medlemmenes foretrukne språk.

	Familiemedlemmer	Foretrukket språk (ut fra materialet)	Varighet på opptak	Aktivitet og antall opptak
Familie 1	Henri (far)	tysk	1 t, 22 min	Lage middag: 1 Spise middag: 1 Se på TV: 4
	Anna (18)	norsk og tysk		
	Julie (16)	norsk		
Familie 2	Robert (far)	tysk	2 t, 47 min	Spise middag: 4 Spille spill: 2 Se på TV: 1
	Nina (mor)	tysk		
	Jonas (20)	norsk og tysk		
	Lena (18)	norsk og tysk		
	Oliver (15)	norsk		

Tabell 2: Deltakeroversikt

⁵ “Jeg gjør mer enn deg på kjøkkenet akkurat nå”: Norsk-tyske ungdommers kodeveksling i familiesamtaler – en samtaleanalytisk studie (Elstrand, 2023)

Hva som er de ulike familiemedlemmenes foretrukne språk, har jeg basert på antallet samtaler⁶ familiemedlemmene har produsert på norsk og tysk i de ulike opptakene (se tabell 3 nedenfor).⁷

	Familie 1			Familie 2				
	<i>Henri</i> (far)	<i>Anna</i> (18)	<i>Julie</i> (16)	<i>Robert</i> (far)	<i>Nina</i> (mor)	<i>Jonas</i> (20)	<i>Lena</i> (18)	<i>Oliver</i> (15)
Tysk	192	98	9	393	251	96	356	9
Norsk	2	174	206	21	7	141	302	686
Engelsk	1	0	6	3	0	5	19	11
Språking	6	9	10	24	3	26	35	18
Annet	16	28	25	50	31	30	63	45
Usikker	10	33	26	37	10	17	19	33

Tabell 3: Kvantifisert oversikt over språkvalg i familie 1 og 2.
Markert celle viser foretrukket/foretrukne språk.

Jeg har plassert samtalerne innenfor én av seks kategorier: norsk, tysk, engelsk, språking, annet og usikker.⁸ En samtale er kategorisert som enten norsk, tysk eller engelsk hvis den består av språktrekk assosiert med disse språkene. Turer som er vanskelige å plassere innenfor et navngitt språk, enten fordi de er like eller tilnærmet like på tysk og norsk, har jeg betegnet som “annet”. Dette gjelder blant annet de minimale responsene *ja*, *hmm* og *mm*, eller reparasjonsinnlederne *hä?* ‘hæ?’ og *hæ?* når de fremkommer alene, og når det ikke er gitt i den lokale samtalekonteksten om deltakeren har kodevekslet eller ikke. Kategorien “usikker” viser til ytringer som ikke har vært mulig å tyde, enten fordi deltakerne snakket lavt, det var støy i bakgrunnen eller fordi flere samtaler kom i overlapp. Som Johnsen (2021, s. 71) påpeker, kan all språkbruk betraktes som “språking” (se også García & Li Wei, 2019). Jeg har i denne studien likevel valgt å kategorisere det som “språking” når deltakerne starter en ytring på et språk og veksler til et annet underveis, eller når de veksler fra et språk til et annet innad i en samtale. Kategorien er relativt lavfrekvent fordi kodevekslingen i opptakene for det meste forekom *mellom* og ikke innad i samtalerne.

Det å kategorisere ytringer som tilhørende bare én kategori, kan være problematisk fordi det aktualiserer debatten om hva språk er, og hva det vil si å veksle mellom språk. Hvordan man ser på og definerer begreper, er med på å avgjøre hvordan man kategoriserer og grupperer ytringene, samt analyserer

⁶ I denne artikkelen definerer jeg en samtale som at den begynner når en deltaker begynner å snakke, og at den slutter når deltakeren holder opp med å snakke (jf. Levinson, 1983, s. 297).

⁷ For en kvantifisert oversikt over familiemedlemmenes språkvalg i de enkelte opptakene, se Elstrand (2023).

⁸ Jeg har valgt å kategorisere samtalerne i tråd med en tilsvarende tabell hos Johnsen (2021, s. 71).

materialet. Skillet mellom lånord og kodeveksling er ikke klart (Svendsen, 2004, s. 26). Lånord er ord som er morfologisk, syntaktisk, og i noen tilfeller, fonologisk integrert (*insertion*, Myers-Scotton, 1993) i interaksjonsspråket eller basespråket (Svendsen, 2004, s. 26). I denne prosessen har jeg gjort et valg om å anse lånord fra andre språk som tilhørende språket de er lånt til og ikke fra.

4.2 Materialet

Hver familie fikk utdelt hvert sitt videokamera i en periode på to til fire uker. Før opptakene ble gjort, gav jeg familiene instruksjoner om å filme av “vanlige hverdags-samtaler” i hjemmet. Her foreslo jeg middagsmåltider, TV-titting eller å spille spill som ulike typer situasjoner egnet for opptak. Det viktigste var at de tok opptak av situasjoner de var vant med, og der kameraet fikk minst mulig oppmerksomhet. Dersom ungdommene for eksempel ikke pleide å spille spill sammen, var det ikke nødvendig å gjøre et opptak av en slik situasjon. Jeg understrekte at det var uaktuelt å foreta opptak fra mer intime rom, slik som bade- og soveværelser. Slik det fremgår av tabell 2 ovenfor, valgte familiene å gjøre opptak mens de lagde og spiste middag, mens de spilte spill og mens de så på TV.

4.3 Samtaleanalytisk metode

Det innsamlede materialet er analysert i tråd med samtaleanalytisk metode. Dette fordrer at det empiriske grunnlaget består av “autentisk” og “naturlig” datamateriale (*naturally occurring data*, jf. Sacks et al., 1974; Steensig, 2015). At en samtale på et opptak er “naturlig”, vil si at den er minst mulig påvirket og styrt av en ytre kilde. Dette betyr at forskeren, både før og under opptaksituasjonen, ikke skal tilkjenne egne intensjoner på en måte som legger føringer for deltakerne (se Skovholt et al., 2021, s. 76–77). Deltakerne skal heller utføre hverdagslige aktiviteter som de pleier, mens videokameraet fungerer som “en flue på veggen”. Når forskeren skal analysere det innsamlede materialet, skal hen i størst mulig grad utøve det som kalles umotivert observasjon (*unmotivated looking*, jf. Sacks, 1984). Dette betyr at forskeren skal bygge systematiske analyser basert på hvordan deltakerne organiserer sine handlinger, heller enn å starte observasjonen med forventninger om hvordan deltakerne vil orientere seg i en gitt situasjon (Skovholt et al., 2021, s. 78). Dersom forskeren møter materialet med en forhåndsbestemt problemstilling eller med egne antakelser, kan dette hindre hen fra å oppdage nye utforskede sider ved en praksis (Sacks, 1984, s. 21–27). I verste fall kan forskeren med egne forventninger risikere å tillegge samtalesekvensen en annen mening enn det som skapte orden mellom deltakerne selv i interaksjonen (Steensig, 2015). Av den grunn er samtaleanalyse en induktivt orientert disiplin som er forankret i datadrevne metoder.

Et paradoks er imidlertid at det ikke er mulig å være uhildet av tidligere forskning (ten Have, 2007, s. 121). Det er naturligvis forskeren som legger rammene og styrer fokuset for hva hen vil undersøke (Silverman, 2006). Til denne undersøkelsen har jeg valgt å utforske familieinteraksjoner i flerspråklige familier, og jeg har valgt ut en spesifikk deltakergruppe. Selv om materialet kan fostre visse antakelser om deltakernes språkbruk, kunne jeg ikke vite på forhånd *hvorvidt*, eller i så fall *hvordan*, ungdommene ville veksle mellom tysk og norsk i samtalene. Et interessant fenomen i observasjonsfasen var at de eldre ungdommene kodevekslet i langt større grad i de aktivitetene der familien var samlet. Når ungdommene var alene, foregikk samtalen i hovedsak på norsk. Jeg fant etter hvert flere tilfeller der kodevekslingen i familiesamtalene kontekstualiserte endringer i deltakerrammeverket. Derfor lagde jeg samlinger der kodevekslingen hadde denne funksjonen, og der deltakerne orienterte seg mot dette. Til denne artikkelen har jeg valgt ut to representative tilfeller fra de to familiene, der ungdommene både veksler fra norsk til tysk og motsatt.

Utdragene er transkribert i tråd med Jeffersons (2004) konvensjoner (se symboloversikt sist i artikkelen). Ytringene på tysk er i hovedsak gjengitt gjennom transkripsjoner som går over tre linjer, hvilket er en vanlig praksis ved oversettelse av ytringer i CA (Hepburn & Bolden, 2013, s. 68–69; ten Have, 2007, s. 109–110). Fordi multimodale ressurser som blikk utgjør en sentral del av analysen, har jeg valgt å inkludere skjermbilder med veiledende piler (slik som Rossi, 2015; Raevaara, 2017). Jeg har også tatt dette valget for å ha en mer leservennlig tilnærming til samtaleutdragene.

4.4 Etikk

Dataene ble samlet inn i forbindelse med masterprosjektet mitt (Elstrand, 2023). Masterprosjektet ble godkjent av daværende Norsk senter for forskningsdata, og har blitt gjennomført i tråd med deres forskningsetiske retningslinjer. Deltakerne har blitt tildelt pseudonymer, og jeg har anonymisert dem med filtre i figurer der de er avbildet. Alle har samtykket til prosjektet ved å underskrive informasjons-skriv. Jeg har ivaretatt deltakernes integritet ved å ha latt dem råde over når de ville starte og slutte opptakene, og til å slette opptak eller trekke seg fra prosjektet.

5 Analyse

I analysen undersøker jeg to middagssamtaler fra to norsk-tyske familier. Formålet er å studere hvordan ungdommene kodeveksler, og hvordan de andre deltakerne orienterer seg mot dette. Mer presist utforsker jeg hvordan kodeveksling og multimodale ressurser sammen kan kontekstualisere endringer i deltakerrammeverket, og i hvilke kontekster dette gjerne forekommer. Utdragene, og materialet i sin helhet, viser at det er de eldre ungdommene som kodeveksler

hos begge familene, mens det yngste søskenet i hovedsak snakker på norsk. Foreldrene snakker i hovedsak på tysk (jf. tabell 2 og 3).

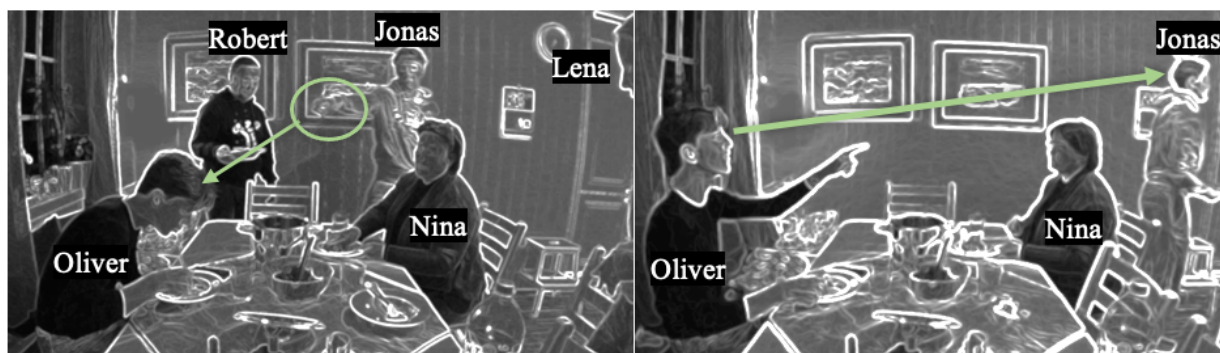
5.1 Kodeveksling og adressering av én deltaker

Det første utdraget (utdrag 1 nedenfor) viser hvordan kodeveksling kan kontekstualisere at en felles samtale mellom familiemedlemmene har blitt splittet opp til en topartssamtale mellom søsknene. Storebroren Jonas (20 år) kodeveksler to ganger i utdraget: den første gangen når han adresserer lillebroren Oliver (15 år), og den andre gangen når han henvender seg til moren Nina.

Middagssamtalen foregår på kjøkkenet i familiens hjem. Alle utenom den yngste broren, Oliver, har gjort seg ferdige med middagsmåltidet, og de andre er i ferd med å reise seg fra bordet.

- 1 (1.1)
 2 Jon: *Oliver räumt ab weil er fest- °oder so°*
*Oliver rydder av fordi han *- °eller så°*
Oliver rydder av fordi han ((ikke er ferdig)) eller noe
- 3 Oli: =nE:I. [nei IKKE] FAEN.
 4 Rob: [(---)]
 5 Len: [=doch.]
 jo
- 6 Jon: [=°ne] *ich räum nich ab.°*
 °nei jeg rydder ikke av°
- 7 Oli: dA- (0.8) nt jeg har støvsugd alt Jonas. (.) ik- ikke
 8 [fader jeg tar no.]
- 9 Jon: → [dü hakke støvsugd] [shit-]
- 10 Nin: [=e:h] *Jonas, (.) du kannst jetzt mal beitragen.*
 =e:h Jonas, (.) du kan nå også bidra
- 11 Jon: → [@was m↑EInst dU:@?]
 hva m↑Ener dU
- 12 Nin: [du hast] *ja noch kein finger [krumm ge]macht.*
 du har PRT ennå ingen finger krum gjort
 du har jo da ikke løftet en finger
- 13 Oli: [JONAS.] [JONAS.]
 14 Jon: *ne [ne ich war ja auch] heute nicht da.*
 nei nei jeg var PRT også i dag ikke her
 nei nei jeg var jo heller ikke hjemme i dag
- 15 Oli: [jeg tok av sengetøyet-]
- 16 Nin: *ne eben das ist aber keine entschuldigung.*
 nei nettopp det er men ingen unnskyldning
 nei nettopp men det er ingen unnskyldning
- 17 Jon: doch.
 jo

Samtaleutdrag 1: Familie 2 forhandler om hvem som skal rydde middagsbordet

Figur 1.1 (t.v.): Linje 2 fra samtaleutdrag 1. Oliver spiser. Jonas peker på Oliver og ytrer overfor familiemedlemmene at Oliver skal rydde av middagsbordet.

Figur 1.2 (t.h.): Linje 7 fra samtaleutdrag 1. Oliver innfrir ikke direktivet til Jonas og ytrer motstand. Jonas fortsetter å gå vekk fra bordet. Moren Nina følger med på Oliver.

Utdraget viser det som for mange kan være en relaterbar situasjon i familien, nemlig forhandlingen om hvem som skal rydde av bordet. Sekvensen åpner med at den eldste broren Jonas tildeler Oliver denne oppgaven. Ytringen blir sagt mens Jonas beveger seg vekk fra middagsbordet. Forut for utdraget har Jonas hatt en lengre samtale på tysk med foreldrene og søsteren Lena (18 år), og han har i store deler av opptaket ytret seg på tysk. Kodevekslingen opptrer i en kontekst der flere ytringer har blitt produsert i overlapp av flere ulike familiemedlemmer.

Jonas' tur i linje 2 (*Oliver räumt ab weil er fest- (.) oder so* 'Oliver rydder av fordi han ((ikke er ferdig)) eller noe') er et direktiv, som er en handling der taleren pålegger en annen å gjøre noe. Et direktiv utgjør første partdel i et nærhetspar (jf. del 2), der en innfrielse eller ikke-innfrielse er relevant neste-handling. I linje 2 informerer Jonas familiemedlemmene om at det er Oliver som skal rydde av bordet, samtidig som han nominerer lillebroren som utøver av denne fremtidige handlingen (jf. Couper-Kuhlen & Etelämäki, 2015). Fordi direktivet ikke er konstruert som et spørsmål, men som en utsagnssetning, viser ytringens turdesign at det ligger en underliggende forventning om at Oliver skal innfri handlingen. Denne forventningen tydeliggjøres ved at Jonas henvender seg til broren på en implisitt måte: Han omtaler lillebroren i tredjeperson. På denne måten – og ved å fortsette å samtalen på tysk – vedlikeholder Jonas flerparts-samtalen der foreldrene har rollene som offisielle deltakere i samtalen. Vi kan i tillegg se at storebroren forventer innfrielse ettersom han peker på lillebroren imens han forlater middagsbordet, og dermed også samtalen, før lillebroren rekker å respondere (se figur 1.1 og 1.2). I korthet viser samspillet av de multimodale ressursene hvordan Jonas legger opp til en forventet neste-handling, nemlig innfrielse, og hvordan han samtidig vedlikeholder en flerpartssamtale.

Oliver leverer ikke det forventede andreleddet. Han produserer umiddelbart et avslag der han tydelig fremviser at han orienterer seg mot motstand: =nE:I. nei IKKE FAEN. Dette ser vi gjennom ordvalg, men òg gjennom bruk av prosodiske

ressurser (se f.eks. Couper-Kuhlen, 2012, s. 127–136); han uttrykker seg med høy stemmestyrke og avsluttende intonasjon i linje 3. Under denne samtaleturen leverer faren Robert en uhørbar ytring i overlapp. Ut fra responsen i påfølgende tur kan vi imidlertid anta at han ber Jonas om å bidra siden Jonas vender både kropp og blikk mot faren og produserer et avslag: *°ne ich räum nich ab°* ‘nei jeg rydder ikke av’ (linje 6). Samtidig involverer søsteren Lena seg i forhandlingen ved å produsere den tyske responspartikkelen *doch* ‘jo’ i linje 5, som er rettet mot Olivers tur i linje 3. “Doch” blir ofte brukt for å tilbakevise et innhold i en foregående tur (jf. Hentschel, 1986), og Lena avviser her Olivers avslag. Lena deltar dermed i diskusjonen og stiller seg på linje med (jf. *alignment*, se Stivers, 2022) broren både sekvensielt og språklig om at det er lillebroren som skal rydde av middagsbordet. På denne måten viser språkvalget at Lena tar stilling i en potensiell konflikt med lillebroren.

Olivers avslag til storebroren består av flere turkonstruksjonsenheter (forkortet TKE), som går over linje 3 og linjene 7–8. De blir ikke produsert rett etter hverandre ettersom Oliver har mat i munnen under linjene 3–6 (se figur 1.1). I linje 7 tar den ene TKE-en form som en ekstremformulering (*extreme case formulation*, jf. Pomerantz, 1986): *dA- (0.8) nt jeg har støvsugd alt Jonas*. Et kjennetegn ved ekstremformuleringer er at innholdet gjerne er drevet til ytterpunktene, for eksempel gjennom adverb slik som “alltid” og “aldri”. Når Oliver former ytringen på denne måten, legitimerer han overfor Jonas at han har gjort nok husarbeid, samtidig som han forsikrer seg mot potensiell motstand fra storebroren i den påfølgende turen (jf. Pomerantz, 1986, s. 227). Han avslutter TKE-en med å adressere Jonas gjennom tiltale, som signaliserer at han retter turen mot broren (jf. Lerner, 2003). Dette gjør det relevant at Jonas leverer en respons til broren. Storebroren har frem til dette punktet i sekvensen ikke svart Oliver eller vendt blikket mot ham. Idet Oliver fortsetter avslaget i linje 8, bryter Jonas inn i lillebrorens ytring. Nå kodeveksler han til norsk, og han avviser ekstremformuleringens sannhetsgehalt: *du har ikke støvsugd shit-* (linje 9). Når Jonas veksler til norsk akkurat her, ser vi at ytringen kommer i en sekvensiell posisjon der samtalen har vært preget av flere turer i overlapp – og disse av ulike talere.

I Johnsen (2022) studie av flerspråklige repertoarer og bruken av norsk i en trespråklig familie med ungdommer i Norge, fant hun blant annet tilfeller der kodevekslingen fungerte som “en måte å organisere samtaleturner på innad i familien” (Johnsen, 2022, s. 21 med henvisning til Auer, 1995). I hennes studie veksler familiemedlemmene til det språket som ser ut til å være en annen deltakers foretrukne språkvalg. Hun forklarer, i tråd med Auer (1995), at språkveksling dermed kan signalisere “hvem man snakker til i tidvis kaotiske interaksjoner med mange samtaledeltakere” (Johnsen, 2022, s. 21). En slik type kodeveksling er, ifølge Auer (1995), både deltaker- og diskursrelatert. I linje 9 bytter Jonas språk til det som ser ut til være Olivers foretrukne språkvalg, nemlig norsk. Jonas går fra å rette en samtaleturn mot hele familien og omtale Oliver implisitt gjennom

tredjepersonspronomenet *er* ‘han’ (linje 2), til å adressere lillebroren i andreperson gjennom andrepersonspronomenet *du* (linje 9). Kodeveksling kombinert med endringen av personlig pronomen gjør det tydelig at Jonas kun henvender seg til Oliver. Jonas innskrenker på denne måten deltakerrammeverket, ved å henvende seg til færre adressater. Med andre ord ser vi at familiesamtalen har flyttet seg fra å være en flerpartssamtale til å bli en topartssamtale, og en konflikt, mellom brødrene. Seppänen (2005, s. 40) forklarer at å referere til én bestemt deltaker i samtalen, ikke bare påvirker denne bestemte deltakerens rolle, men alles deltakerroller. Som følge av at Jonas og Oliver adresserer hverandre direkte i diskusjonen som har oppstått, blir de andre familiemedlemmene tildelt rollen som ikke-offisielle deltakere i samtalen. At norsk kan kontekstualisere en topartssamtale mellom brødrene, viser seg også i materialet idet at søsknene i all hovedsak snakker norsk med hverandre når foreldrene ikke er til stede på opptakene.

Selv om brødrene orienterer seg mot hverandre, og sammen innskrenker deltakerrammeverket, hindrer det ikke de andre familiemedlemmene fra å ta ordet. Før Jonas rekker å fullføre ytringen, innleder moren Nina et råd⁹ (*suggestion*, jf. Couper-Kuhlen, 2014, s. 634) i linje 10: =*e:h Jonas, (.) du kannst jetzt mal beitragen* ‘*e:h Jonas du kan nå også bidra*’. Rådet opprettholder direktivet til Jonas (fra linje 2), samtidig som hun rekrutterer ham til å hjelpe lillebroren med å utføre handlingen. På denne måten viser Nina at hun delvis er på linje med begge sønnes prosjekter. Moren adresserer Jonas gjennom tiltale og et personlig pronomen i andreperson i sin ytring, hvilket gjør at hun inntar en posisjon som offisiell deltaker i diskusjonen, og med det utvider deltakerrammeverket. Når Jonas svarer moren, gjør han det på tysk, som ser ut til å være morens foretrukne språkvalg: @*was m↑EInst dU:??* @ ‘hva mener du’. Slik som i linje 9 ledsager kodevekslingen et personlig pronomen i andreperson, og det indikerer at Jonas retter ytringen mot en ny spesifikk mottaker, nemlig moren. Responsen viser samtidig motstand mot morens råd ved at han ikke produserer en akseptering som nestehandling. I stedet leverer han et hv-spørsmål der han utfordrer morens ytring. Med hv-spørsmålet etterspør ikke Jonas ny informasjon eller en forklaring fra moren som nestehandling, men samtaleturen indikerer at rådet til moren er grunnløst (jf. Koshik, 2003). Vi kan se at moren fortolker hv-spørsmålet på denne måten ved at hun produserer en ekstremformulering i den påfølgende turen, der hun påstår at Jonas ikke har løftet en finger (linje 12). Svaret er produsert med avsluttende intonasjon og uten latter, som tyder på en mer tilspisset situasjon mellom partene. Oliver forsøker å adressere Jonas gjennom tiltale (*JONAS JONAS* i linje 13), men storebroren svarer ham ikke. I de påfølgende turene fortsetter moren Nina og Jonas å vedlikeholde deltakerrammeverket ved at de ikke

⁹ I denne artikkelen har jeg valgt å oversette det samtaleanalytiske fagbegrepet *suggestion* (jf. Couper-Kuhlen, 2014) til *råd*, som ikke må forveksles med handlingen med samme navn, som i CA er *advice*.

adresserer Oliver gjennom språklige eller ikke-verbale ressurser, og at de fortsetter samtalen på tysk.

Ifølge Cromdal (2000) og Aarsæther (2006, s. 52–53) kan kodeveksling i noen tilfeller kontekstualisere utviklingen av en uenighet. I denne sekvensen kodeveksler Jonas ved to anledninger: først i en respons til lillebroren i linje 9, og senere i responsen til moren i linje 11. I det første tilfellet tilbakeviser Jonas en forklaring, og i det andre tilfellet viser han motstand mot et råd. De to vekslingene opptrer i forbindelse med uenighet, og dette skjer i takt med at en konflikt tilspisser seg mellom Jonas og lillebroren, og deretter mellom Jonas og moren.

I dette utdraget kodeveksler den eldste ungdommen Jonas ved to anledninger – og i begge disse tilfellene retter han turen mot én samtaledeltaker. Kodevekslingen er både deltaker- og diskursrelatert. I og med at Jonas bytter til det språket som ser ut til å være den andre deltakernes foretrukne språkvalg, kan kodevekslingen, slik Johnsen (2022) forklarer det, bidra til å kontekstualisere endringer i deltakerrammeverket. Med andre ord kontekstualiserer kodevekslingen hvem som er adresserte lyttere i familiesamtalen. I kombinasjon med ikke-verbale ressurser som blick og gestikulering, samt språklige ressurser som pronomener, er det tydelig hvem Jonas adresserer i hvert tilfelle. I sekvensen ser vi at Olivers avslag av storebrorens direktiv, leder til en konflikt om hvem som skal rydde av bordet. Kodevekslingen ledsager intensivering av konflikt, samtidig som den oppstår i en situasjon der det er flere turer i overlapp.

5.2 Kodeveksling og adressering av flere deltakere

Den første delen av det andre samtaleutdraget (utdrag 2, del 1 nedenfor), som viser omtrent elleve minutter inn i middagsamtalen hos familie 1, er mellom faren Henri og døtrene Anna (18 år) og Julie (16 år). Dette utdraget viser hvordan storesøsteren tiltaler lillesøsteren sin på tysk, som ut ifra materialet, ikke er Julies foretrukne språkvalg.

De tre deltakerne gjør seg ferdige med middagsmåltidet, og utdraget nedenfor åpner med at det har vært et opphold i samtalen på om lag 16 sekunder (linje 1). Utdraget viser en lignende situasjon som den i utdrag 1 med familie 1, nemlig forhandlingen om hvem av ungdommene som skal rydde av bordet. Storesøster Anna har flittig vekslet mellom språkene gjennom hele middagen.

Gjennom å ytre *jah nå er jeg mett* i linje 2 etter en lengre pause, initierer Anna to potensielle aktiviteter: Hun inviterer de andre familiemedlemmene til å anerkjenne sin opplevelse, og/eller å ta del i den individuelle følelsen av å være forsynt. Samtidig tematiserer hun implisitt en avslutning av måltidet som en relevant handling i nær fremtid. Henri leverer først en bilabial respons som andreledd, *m:m* (linje 3). Dette – kombinert med multimodal gestalt, altså et hodenikk og lukking av øynene (se f.eks. Mondada, 2018) – viser at faren tar del i å skape en felles enighet om å være mett. Den korte responsen følges av en ny lang pause

(3.0 sek), der ingen av jentene tar neste tur. Henri utpeker deretter seg selv som nestetaler og leverer en ny fortolkning av Anna sin tur. Han initierer forslaget om å kaste vekk de siste restene: >d- *überlegn- könn wir °glaub ich° die letzten ja fast wegschmeißen*< *ne?* (linjene 5–6). Det at Henri formulerer en ny tur etter at han ikke fikk respons, tyder på at han orienterer seg mot en ny fortolkning av turen til datteren Anna, nemlig at hun inviterte til en avslutning av middagen i linje 2.

- 1 (15.8)
 2 Ann: jah nå er jeg mett.
 3 Hen: m:m,
 m:m
 4 (3.0)
 5 Hen: t- (0.9) >d- *überlegn- könn wir °glaub ich° die letzten ja fast*<
 6 *wegschmeißen ne?*
 t- (0.9) >d- vurderer- kan vi °tenker jeg° de siste PRT nesten<
 kaste ikke sant
 kan vi, tenker jeg, bare kaste de siste matrestene ikke sant
 7 (0.7)
 8 Ann: ne:i,
 9 Hen: soso.
 PRT PRT
 nei vel
 10 (1.9)
 11 Hen: *das deckst du mit folie (.) ab hier.*
 den dekker du med folie (.) til her
 den dekker du til med folie her
 12 (2.4)

Samtaleutdrag 2 (del 1 av 2): Familie 1 avslutter middagsmåltidet

Den nye samtaleturen til faren er formulert slik at den tilbyr et forslag (*proposal*, jf. Couper-Kuhlen & Selting, 2018, s. 634) om et kommende felles prosjekt (se f.eks. Rossi, 2015), ved at faren konstruerer en felles agens gjennom å bruke det personlige flertallspronomet *wir* ‘vi’. Forslaget er også designet som et positivt ja/nei-spørsmål, som vil si at ytringen er utformet for å få den innfridd av mottakeren. Dette kommer frem gjennom den tyske modalpartikkelen *ja*, som her kan oversettes til ‘bare’, og *ne?* ‘ikke sant’ i turavsluttende posisjon. Begge deler er kontekstualiseringssignaler som bidrar til å markere at dette er et forslag som inviterer mottakeren til bekreftelse (Imo, 2013). Med andre ord har forslaget en innebygd preferanse for å få en innfrielse som relevant nestehandling (jf. Heritage & Clayman, 2010, s. 142–143).

Anna innfrir imidlertid ikke denne forventningen, og hun avslår forslaget (*ne:i*, i linje 8). Responsen er produsert etter en pause, med nøling og litt stigende intonasjon, som er et typisk format ved ikke-foretrukne responser (Pomerantz, 1984). Faren responderer med soso ‘nei vel’ i tredje posisjon, som viser at han aksepter avslaget. Etter en pause produserer han et råd i form av en enkel

deklarativ setning: *das deckst du mit Folie (.) ab hier* ‘den dekker du til med folie her’. En enkel deklarativ (*simple declarative* jf. Rossi, 2015; Raevaara, 2017) er en ytring som har en grammatisk struktur lik en utsagnssetning, og den består ikke av et modalverb¹⁰. Ifølge Raevaara (2017, s. 403) dirigerer slike ytringer mottakeren, som allerede er en del av et pågående prosjekt, til å utføre en forventet nestehandling innen dette prosjektet. Ytringen er adressert direkte til Anna ved at Henri bruker pronomenet *du*, og ved at han holder blikket mot Anna lenge, som er en teknikk for å tildele nesteturen (jf. Lerner, 2003). I et kort sekund ser Anna i den retningen Henri peker, før hun vender blikket i motsatt retning (se figur 2.1 og figur 2.2). Det forekommer en pause på 2.4 sekunder (linje 12).

Figur 2.1 (t.v.): Linje 11 fra utdrag 2, del 1. Faren Henri ytrer *das deckst du mit Folie (.) ab hier* ‘den dekker du til med folie her’ mens han peker på matrestene og vender blikket mot Anna. Anna ser ned i tallerkenen.

Figur 2.2 (t.h.): Linje 12 fra utdrag 2, del 1. Det forekommer en lengre pause. Faren holder blikket mot Anna. Anna ser i motsatt retning.

- 13 Ann: → *eh Julie hilfst du auch mit?*
eh Julie hjelper du også til?
- 14 (1.1)
- 15 Jul: jeg gjør mer enn deg på kjøkkenet akkurat nå.
- 16 Hen: *ts [(--)]*
- 17 Ann: → *[e:h jeg] har vaska opp de siste to dagene.*
- 18 Jul: ja fordi jeg har- (.) vi lagde mat de siste to dagene.
- 19 Ann: ja men jeg- jeg hjalp til i dag.
- 20 (2.4)
- 21 Jul: ja men- (0.3) jeg skal hjelpe til her og men. (0.4) jeg må gjøre alt
altså.
- 22 (1.8)
- 23
- 24 Ann: *@neida.@*
- 25 (4.2)

Samtaleutdrag 2 (del 2 av 2): Familie 1 forhandler om hvem som skal rydde etter middagen

¹⁰ En konstruksjon med et modalverb ville vært: “*kannst du das mit Folie abdecken*”.

I stedet for å respondere direkte til faren, kodeveksler Anna til tysk og produserer et forslag der hun adresserer lillesøsteren Julie (*e:h Julie hilfst du auch mit* ‘e:h Julie hjelper du også til’ i linje 13). Her henvender Anna seg på et språk som ifølge materialet ikke ser ut til å være Annas foretrukne språkvalg, men farens. Gjennom å ytre et forslag på tysk i en sekvensiell posisjon der forrige tur var en første pardel fra faren, oppnår Anna å adressere to deltakere på samme tid (se Sacks et al., 1974, s. 717): Anna opprettholder det felles prosjektet hun har med faren om å rydde av bordet, samtidig som hun gjør lillesøsteren til en del av prosjektet. Dette bekreftes også gjennom verbkonstruksjonen *hilfst du* ‘hjelper du’ i spørsmålet. Ifølge Rossi (2015) anvendes enkle interrogativer når en deltaker allerede er med i et felles prosjekt, mens interrogativer konstruert med modale hjelpeverb, “kan du X” (kannst du X?), ofte viser at mottakeren ikke allerede er med. Når Anna bruker den førstnevnte konstruksjonen, indikerer det at hun forventer at Julie skal innfri og hjelpe til i prosjektet. Ytringen kan også tolkes som en implisitt klage på hvorfor Julie ikke allerede har meldt deltakelse i prosjektet. Denne fortolkningen støttes når Julie leverer en rettferdiggjørelse¹¹ som andre pardel.

Figur 2.3 (t.v.): Figuren viser linje 17. Anna aksepterer ikke rettferdiggjørelsen til lillesøster Julie.

Figur 2.4 (t.h.): Figuren viser linje 19. Faren Henri har meldt seg ut av samtalen og begynner å samle matrestene. Anna og Julie adresserer hverandre.

I rettferdiggjørelsen forklarer Julie at hun allerede har gjort nok: *jeg gjør mer enn deg på kjøkkenet akkurat nå* (linje 15). Rettferdiggjørelsen, og mangelen på innfrielse av Annas forslag, initierer en konflikt mellom søsknene om hvem som gjør mest på kjøkkenet, og i forlengelsen hvem som skal rydde av bordet denne gangen. Nå skifter Anna språk tilbake til norsk i linje 17: *e:h jeg har vaska opp de siste dagene*. Slik som vi så i forrige samtaleutdrag, forekommer kodeveksling ofte ved tilløp til og intensivering av konflikt. Anna viser i sin forklaring i linje

¹¹ I denne studien henviser begrepet rettferdiggjørelse til *account* (se Heritage, 1984). I engelsk CA-terminologi har begrepet en bredere betydning.

17 at hun bestrider sannhetsgehalten i Julies rettferdiggjørelse, og forklarer at hun har vasket opp de siste to dagene. Dersom vi trekker inn deltakerrammeverket, ser vi at farens rolle blir endret i Anna og Julies forhandlingssekvens i linjene 13–25. Mens Anna har opprettholdt farens posisjon i prosjektet ved å stille spørsmålet til Julie på tysk i linje 13, er bruken av norsk når hun svarer på Julies rettferdiggjørelse i linje 17 med på å snevre inn deltakerrammeverket. Språkvekslingen fungerer som et kontekstualiseringssignal; faren går fra å være en adressert til en ikke-adressert lytter. Dette bekreftes også i form av de språklige ressursene som blir brukt i forhandlingssekvensen i linjene 13–25. Ingen av jentene refererer til faren gjennom navn og pronomen eller ikke-verbale ressurser, slik som peking. Anna vender heller ikke blikket mot faren.¹² Faren blir tildelt og inntar rollen som en ikke-adressert lytter, og han melder seg ut gjennom passivitet (se Peräkylä et al., 2023).

I andre del av analysens andre utdrag kodeveksler Anna ved to anledninger. I det første tilfellet veksler hun språk til tysk for å involvere Julie i et felles prosjekt som Anna har forhandlet frem med faren. På denne måten adresserer Anna både faren og søsteren. Den andre kodevekslingen skjer når det oppstår uenighet når Julie i linje 15 (*e:h jeg gjør mer enn deg på kjøkkenet akkurat nå*) ikke aksepterer lillesøsterens rettferdiggjørelse. Ved å svare på norsk, kontekstualiserer Anna at samtalen har beveget seg fra å være mellom alle deltakerne, til å bli en topartssamtale mellom søstrene.

6 Diskusjon

Gjennom å bruke multimodal samtaleanalyse som teoretisk-metodisk rammeverk, forsøker denne artikkelen å besvare to forskningsspørsmål: 1) Hvordan bruker norsk-tyske ungdommer kodeveksling i familiesamtaler? og 2) i hvilke kontekster skjer dette?

Funnene fra analysen skisserer hvordan norsk-tyske ungdommer kodeveksler – i kombinasjon med andre multimodale ressurser – for å modifisere det gjeldende deltakerrammeverket i familiesamtalen. Dette skjer gjerne i tilløp til eller ved intensivering av en konflikt mellom søsknene. De eldre ungdommene modifiserer deltakerrammeverket ved at de adresserer én av deltakerne i familiesamtalen, og på denne måten initierer en topartssamtale. Her veksler de eldre ungdommene gjerne til det som er det andre familiemedlemmets foretrukne språk (jf. tabell 2). Slik sett er kodevekslingen deltaker- og diskursrelatert på samme tid, og artikkelen bekrefter dermed funnene i eksisterende studier av kodeveksling (Auer, 1995; Aarsæther, 2004).

Artikkelen bidrar med ny kunnskap om flerspråklige ungdommer og deres språklige praksiser i samhandlinger i familien. Johnsen (2021, s. 117) påpeker at

¹² Julie sitter med ryggen til kameraet. Det er derfor ikke tilgang på hennes blikk.

forskning på flerspråklige familier og på flerspråklige ungdommer i liten grad har vært gjort i sammenheng, og empirisk bidrar denne artikkelen med materiale på begge disse områdene. I tillegg bidrar artikkelen med innsikt i en gruppe som har vært lite utforsket i Norge i interaksjonell sosiolingvistisk sammenheng, nemlig tyske innvandrere og deres barn.

Teoretisk-metodisk viser artikkelen hvordan et multimodalt samtaleanalytisk rammeverk utfordrer og komplementerer Auers (1995) teoretiske kodevekslingsmodell og interaksjonelle sosiolingvistiske studier av flerspråklige samtaler. Samtaleanalytisk metode gir inngående innsyn i deltakernes egne orienteringer, og dette kan igjen bidra til å påvise flere funksjoner ved en språklig ressurs. Funnene i analysen viser at de eldre ungdommene i begge familiene tar i bruk blick, pronomen og fornavn for å innskrenke deltakerrammeverket i familie-samtalene, og at kodevekslingen følger denne aktiviteten. På denne måten viser analysen hvordan kodeveksling er finjustert, og at det er en tilleggsressurs som flerspråklige har til rådighet (jf. del 2). Samtidig viser analysen hvordan blick, pronomen og det å bruke fornavn kan fungere på lik måte som deltaker- og diskursrelatert kodeveksling. Artikkelen viser at Auers (1995) modell fortsatt har aktualitet i dag, og den videreutvikler modellen ved å ta de multimodale ressursene med i analysen.

I tillegg viser opptakene at norsk er det språket ungdommene i begge familiene bruker med hverandre når foreldrene ikke er til stede på opptakene. Når ungdommene snakker norsk med hverandre, kan dette fungere som et kontekstualiseringssignal innad i familien, ved at det innskrenker deltakerrammeverket i familieinteraksjonen. Kodevekslingen kontekstualiserer at søsknene initierer en samtale seg imellom i den større familiesamtalen. Studien har begrensninger som et resultat av at datasettets størrelse og fordi at det er få informanter med. Det vil derfor være interessant å utforske flere flerspråklige familier med multimodal samtaleanalyse som teoretisk-metodisk rammeverk.

Transkripsjonssymboler

Romansk skrift	Ytringer på norsk
<i>Kursivert skrift</i>	Ytringer på tysk
Uthevet grå skrift	Kodeveksling fra et til et annet språk
(1.)	Lengre, målt pause (over 1 sekund)
(.)	Kort pause
-	Avbrutt tale
[]	Overlappende tale
:	Forlengelse av lyd
°ord°	Lavere volum enn omringende ord
ORD	Høyere volum enn omringende ord
<u>ord</u>	Emfatisk trykk

o(h)rd	Latter innad i tale
£ord£	Smilende stemme
@ord@	Tilgjort stemme
<ord>	Langsommere taletempo
>ord<	Hurtigere taletempo
↑ord	Høyere toneleie enn omringende ord
(ord)	Kommentarer fra forskeren
=	Raskt skiftende turer (mindre enn 0,1 sekunds overlapp)
?	Spørrende intonasjon
,	Fortsettelsesintonasjon
.	Avsluttende intonasjon

Litteratur

- Auer, P. (1984). *Bilingual Conversation*. John Benjamins.
- Auer, P. (1995). The pragmatics of code-switching: a sequential approach. I L. Milroy & P. Muysken (red.), *One Speaker, Two Languages: Cross-Disciplinary Perspectives on Code-Switching* (s. 115–135). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511620867.006>
- Broth, M. & Keevallik, L. (2020). *Multimodal interaktionsanalys*. Studentlitteratur.
- Couper-Kuhlen, E. (2012). Exploring affiliation in the reception of conversational complaint stories. I A. Peräkylä & M. Sorjonen (red.), *Emotion in Interaction* (s. 113–146). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199730735.003.0006>
- Couper-Kuhlen, E. (2014). What does grammar tell us about action? *Pragmatics*, 24(3), 623–647. <https://doi.org/10.1075/prag.24.3.08cou>
- Couper-Kuhlen, E. & Etelämäki, M. (2015). Nominated actions and their targeted agents in Finnish conversational directives. *Journal of Pragmatics*, 78, 7–24. <https://doi.org/10.1016/j.jprag.2014.12.010>
- Couper-Kuhlen, E. & Selting, M. (2018). *Interactional Linguistics: Studying Language in Social Interaction*. Cambridge University Press.
- Cromdal, J. (2000). *Code-switching for all Practical Purposes: Bilingual Organization of Children's Play*. [Doktoravhandling]. Linköping Studies in Arts and Science.
- Davies, B. & Harré, R. (1990). Positioning: The discursive production of selves. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 20(1), 43–63. <https://doi.org/10.1111/j.1468-5914.1990.tb00174.x>
- Elstrand, K.B. (2023). “Jeg gjør mer enn deg på kjøkkenet akkurat nå”: Norsk-tyske ungdommers kodeveksling i familiesamtaler – en samtaleanalytisk studie. [Masteroppgave]. Universitetet i Oslo. UiO DUO. <https://www.duo.uio.no/handle/10852/105299>

- García, O. & Li Wei. (2019). *Transspråking: Språk, tospråklighet og opplæring*. Cappelen Damm akademisk.
- Goffman, E. (1981). *Forms of Talk*. University of Pennsylvania Press.
- Goodwin, C. (1981). *Conversational Organization: Interaction Between Speakers and Hearers*. Academic Press.
- Goodwin, C. & Goodwin, M.H. (1992). Context, Activity and Participation. I P. Auer & A. di Luzio (red.), *The Contextualization of Language* (s. 77–100). John Benjamins.
- Goodwin, C. & Goodwin, M.H. (2005). Participation. I A. Duranti (red.), *A Companion to Linguistic Anthropology* (s. 222–244). Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9780470996522.ch10>
- Gumperz, John J. (1982). Discourse strategies. Vol. 1, *Studies in Interactional Sociolinguistics*. Cambridge University Press.
- Hentschel, E. (1986). *Funktion und Geschichte deutscher Partikeln: Ja, doch, halt und eben*. Reihe Germanistische Linguistik 63. Max Niemeyer Verlag.
- Hepburn, A. & Bolden, G.B. (2013). The conversation analytic approach to transcription. I J. Sidnell & T. Stivers (red.), *The Handbook of Conversation Analysis* (s. 57–76). John Wiley & Sons. <https://doi.org/10.1002/9781118325001.ch4>
- Heritage, J. (1984). *Garfinkel and Ethnomethodology*. Polity Press.
- Heritage, J. & Clayman, S. (2010). *Talk in Action: Interactions, Identities and Institutions*. Wiley-Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9781444318135>
- Imo, W. (2013). *Sprache in Interaktion: Analysemethoden und Untersuchungsfelder*. De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110306323>
- Jefferson, G. (2004). Glossary of transcript symbols with an introduction. I G.H. Lerner (red.), *Conversation Analysis: Studies from the first generation* (s. 13–31). John Benjamins.
- Johnsen, R.V. (2021). *Flerspråklig ungdom og familien: Språklige praksiser, aktørskap og identiteter*. [Doktorgradsavhandling]. UiT Norges arktiske universitet. UiT Munin. <https://hdl.handle.net/10037/20543>
- Johnsen, R.V. (2022). Norsk som en del av et flerspråklig familierepertoar i en trespråklig familie. *NOA: norsk som andrespråk*, 38(1), 5–35. <https://ojs.novus.no/index.php/NOA/article/view/2099/2069>
- Johnsen, R.V. (2024). Teasing, policing and playful talk among youth in multilingual families. I B.A. Svendsen & R. Jonsson (red.), *The Routledge Handbook of Language and Youth Culture* (s. 221–234). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003166849>
- Jonsson, R. & Svendsen, B.A. (2024). Introduction: A *Handbook of Language and Youth Culture* in the complexity of our times. I B.A. Svendsen & R. Jonsson (red.), *The Routledge Handbook of Language and Youth Culture* (s. xx–xxxiv). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003166849>

- Jørgensen, J.B. (2008). Polylingual languaging around and among children and adolescents. *International Journal of Multilingualism*, 5(3), 161–176. <https://doi.org/10.1080/14790710802387562>
- King, K.A., Fogle, L.W. & Logan-Terry, A. (2008). Family Language Policy. *Language and Linguistics Compass*, 2(5), 907–922. <https://doi.org/10.1111/j.1749-818X.2008.00076.x>
- Koshik, I. (2003). Wh-questions used as challenges. *Discourse Studies*, 5(3), 265–292. <https://doi.org/10.1177/14614456030050010301>
- Lanza, E. & Lomeu Gomes, R. (2020). Family language policy: Foundations, theoretical perspectives and critical approaches. I C.S. Andrea & A.E. Susana (red.), *Handbook of Home Language Maintenance and Development* (s. 153–173). De Gruyter Mouton. <https://doi.org/10.1515/9781501510175>
- Lerner, G.H. (1996). On the place of linguistic resources in the organization of talk-in-interaction: ‘Second person’ reference in multi-party conversation. *Pragmatics*, 6(3), 281–294. <https://doi.org/10.1075/prag.6.3.02ler>
- Lerner, G.H. (2003). Selecting next speaker: The context-sensitive operation of a context-free organization. *Language in Society*, 32(2), 177–201. <https://doi.org/10.1017/S004740450332202X>
- Levinson, S. (1988). Putting linguistics on a proper footing: Explorations in Goffman’s concepts of participation. I P. Drew & A. Wootton (red.), *Erving Goffman: Exploring the Interaction Order* (s. 160–227). Polity Press.
- Mondada, L. (2018). The multimodal interactional organization of tasting. *Discourse Studies*, 20(6), 743–769. <https://doi.org/10.1177/1461445618793439>
- Myers-Scotton, C. (1993). *Duelling Languages: Grammatical Structure in Codeswitching*. Clarendon Press.
- Obojska, M.A. (2019). “Ikke snakke norsk?” – Transnational adolescents and negotiations of family language policy explored through family interview. *Multilingua*, 38(6), 653–674. <https://doi.org/10.1515/multi-2018-0058>
- Opsahl, T. & Aarsæther, F. (2015). Interaksjonelle tilnærminger i andrespråksforskninga. *NOA: norsk som andrespråk*, 30(1–2), 121–150. <http://ojs.novus.no/index.php/NOA/article/view/1186>
- Peräkylä, A., Taurogiński, B., Dejko-Wańczyk, K., Józefik, B., Furgał, M. & Matusiak, F.J. (2023). The paradox of disengagement: Bodily displays of inattention in couple therapy. *Frontiers in Communication*, 8, 1–11. <https://doi.org/10.3389/fcomm.2023.1066475>
- Pomerantz, A. (1984). Agreeing and disagreeing with assessments: some features of preferred/dispreferred turn shapes. I M.J. Atkinson & J. Heritage (red.), *Structures of Social Action: Studies in Conversation Analysis* (s. 57–101). Cambridge University Press.
- Pomerantz, A. (1986). Extreme-Case formulations: A way of legitimizing claims. *Human Studies*, 9, 219–229.

- Raevaara, L. (2017). Adjusting the design of directives to the activity environment: Imperatives in Finnish cooking club interaction. I M. Sorjonen, L. Raevaara & E. Couper-Kuhlen (red.), *Imperative turns at talk: the design of directives in action* (s. 381–410). John Benjamins.
<https://doi.org/10.1075/slsi.30.13rae>
- Roberts, T. (2022). Homework in a bi-national family: The mobilisation of others in resolving language-related epistemic issues. *Linguistics and Education*, 69, 101034. <https://doi.org/10.1016/j.linged.2022.101034>
- Rossi, G. (2015). *The Request System in Italian Interaction*. [Doktoravhandling] Radboud University Nijmegen. Radboud Repository.
<https://hdl.handle.net/2066/141385>
- Sacks, H. (1984). Notes on methodology. I J. Atkinson & J. Heritage (red.), *Structures of Social Action* (s. 21–27). Cambridge University Press.
- Sacks, H., Schegloff, E.A. & Jefferson, G. (1974). A Simplest Systematics for the Organization of Turn-Taking for Conversation. *Language*, 50(4), 696–735.
<https://doi.org/10.2307/412243>
- Schegloff, E.A. (1996). Some practices for referring to persons in talk-in-interaction: A partial sketch of a systematics. I B. Fox (red.), *Studies in Anaphora* (s. 437–486). John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/tsl.33.14sch>
- Schegloff, E.A. (2007). *Sequence Organization in Interaction: A Primer in Conversation Analysis*. Cambridge University Press.
<https://doi.org/10.1017/CBO9780511791208>
- Seppänen, E.-L. (2005). Pronouns, gaze and reference: The Finnish demonstrative pronoun *tämä* as a device for modifying participation frameworks in conversation. I R. Laury (red.), *Minimal Reference: The use of pronouns in Finnish and Estonian discourse* (s. 38–55). Finnish Literature Society.
<http://dx.doi.org/10.21435/sflin.12>
- Sidnell, J. & Stivers, T. (2013). *The Handbook of Conversation Analysis*. Wiley-Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9781118325001>
- Silverman, D. (2006). *Interpreting Qualitative Data: Methods for analyzing talk, text and interaction*. Sage.
- Skovholt, K., Landmark, A.M., Sikveland, R.O. & Solem, M.S. (2021). *Samtaleanalyse: En praktisk innføring*. Cappelen Damm akademisk.
- Steensig, J. (2015). Konversationsanalyse. I S. Brinkmann & L. Tanggaard (red.), *Kvalitative metoder: En grundbog* (s. 321–347). Hans Reitzels Forlag.
- Stivers, T. (2013). Sequence organization. I T. Stivers & J. Sidnell (red.), *The Handbook of Conversation Analysis* (s. 191–209). John Wiley & Sons.
<https://doi.org/10.1002/9781118325001.ch10>
- Stivers, T. (2022). *The Book of Answers: Alignment, Autonomy, and Affiliation in Social Interaction*. Oxford University Press.
<http://dx.doi.org/10.1093/oso/9780197563892.001.0001>

- Svendsen, B.A. (2004). *Så lenge vi forstår hverandre: Språkvalg, flerspråklige ferdigheter og språklig sosialisering hos norsk-filippinske barn i Oslo*. [Doktorgradsavhandling]. Universitetet i Oslo.
- Svendsen, B.A. (2021). *Flerspråklighet – til begeistring og besvær*. Gyldendal.
- ten Have, P. (2007). *Doing Conversation analysis: A Practical Guide*. Sage.
- Aarsæther, F. (2004). *To språk i en tekst: Kodeveksling i samtaler mellom pakistansk-norske tiåringer*. [Doktoravhandling]. Universitetet i Oslo.

English title and abstract

Multilingual practices in Norwegian-German family conversations from the perspective of conversational analysis

This article shows how Norwegian-German adolescents negotiate the framework of participation in family conversations by combining code-switching with multimodal resources. The data consists of self-made video recordings of everyday conversations from two multilingual families (13 recordings, approx. 4 hours), recorded between December 2022 to January 2023. Both families have children of adolescent age (between 15 to 20 years) who have had their upbringing in Norway, whereas their parents moved to Norway from Germany as adults. Through detailed analyses of authentic conversations, based on Auer's (1995) theories on code-switching, the material shows that the adolescents use code-switching, in combination with multimodal resources, to suggest changes in the participant framework within the family conversation. This often occurs when there are disagreements between the adolescents in the family interactions. The results show how codeswitching can contextualize both a participant's preferred language and the changes that occur within the conversation's structure at the same time. The analysis employs multimodal conversation analysis to deepen the present understanding of multilingual adolescents' linguistic practices in family conversations, as offered by existing sociolinguistic studies. Thus, the article provides insight into how code-switching is a resource in the interaction between multilingual participants, and it shows how the term of code-switching may be a useful and important tool when studying multilingual conversations.

Keywords: conversation analysis, multilingualism, family interaction, adolescents, code-switching, participation framework, multimodality

Kristin Børde Elstrand
Lektor i norsk og tysk

Rosenvinge videregående skole
kristin.elstrand@gmail.no